

КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЬ КРАЇН У ТУРИСТИЧНІЙ ГАЛУЗІ: НОВІ ПІДХОДИ ДО ВИЗНАЧЕННЯ

В роботі розглянуто оновлену методику визначення Індексу конкурентоспроможності країн у галузі подорожей і туризму (Travel & Tourism Competitiveness Index – ТТСІ), запропоновану Світовим економічним форумом. Досліджено складові та індикатори Індексу, які утворюють 4 субіндекса: «Сприятливе середовище», «Політика та сприятливі умови для сектора», «Інфраструктура», «Природні та культурні ресурси». Досліджено динаміку Топ-10 рейтингу країн за індексом конкурентоспроможності сектору подорожей і туризму, зміни їх присутності у рейтингу 2006 та 2014 рр. Визначено місце України у рейтингу.

Ключові слова: конкурентоспроможність, туристична галузь, туризм, сектор подорожей і туризму.

G. O. GORINA

Donetsk National University of Economics and Trade named after Mikhail Tugan-Baranovsky, Kriviy Rih

COMPETITIVENESS OF THE COUNTRY IN THE TOURISM INDUSTRY: NEW APPROACHES TO IDENTIFY

The aim of the research – to explore the updated methodology for compiling Travel & Tourism Competitiveness Index, to analyze the rating of the countries compiled on the basis of this methodology, to determine the place of Ukraine in the ranking. The updated methodology for determining Travel & Tourism Competitiveness Index proposed by the World Economic Forum is reviewed. Index components and indicators, which form 4 subindex - "Enabling Environment", "Travel and tourism Policy and Enabling Conditions", "Infrastructure", "Natural and Cultural Resources" are studied. The dynamics of the Top-10 ranking of countries by Travel & Tourism Competitiveness Index are investigated. The changes in the presence of the countries in the ranking, which occupies a leading position in 2006 and 2014, are investigated. The place of Ukraine in the ranking is determined.

Keywords: competitiveness, tourism industry, tourism, travel and tourism sector.

Постановка задачі. Сектор подорожей і туризму демонструє стійке зростання і розвиток в глобальному масштабі, незважаючи на повільне економічне зростання в країнах з розвинутою економікою і геополітичної напруженості в ряді регіонів. За даними Всесвітньої ради з подорожей та туризму (World Travel and Tourism Council, WTTC) на сектор припадає значна частина світової економіки (близько 9% світового ВВП або 7 трлн. дол.) на ряду зі збільшенням кількості міжнародних мандрівників [1]. За прогнозами WTTC туристичний сектор продовжить зростати на рівні 4% на рік, швидше, ніж фінансові, транспортні послуги та виробництво.

Зазначені тенденції спонукають міжнародні організації до дослідження засад конкурентоспроможності країн у галузі туризму. Так, Світовий економічний форум складає рейтинг країн світу на підставі індексу конкурентоспроможності країн у секторі подорожей і туризму. Індекс оцінює ряд факторів і політик, які сприяють сталому розвитку сектору подорожей і туризму, яке, в свою чергу, сприяє розвитку та конкурентоспроможності країни в цілому.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання конкурентоспроможності країн у туристичній галузі висвітлюють у наукових працях вітчизняні та зарубіжні науковці, а саме Бунтова Н. В., Гаврилюк С. П., Савицька О. П., Мазур Ю. П., Макушок О. В., Нездоймінов С. Г., Щербина Л. В. та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Недостатньо дослідженою у наукових доробках є методологія складання Індексу конкурентоспроможності країн у галузі подорожей і туризму. Потребує дослідження та порівняння удосконалена методика визначення індексу конкурентоспроможності країн у секторі подорожей і туризму, яка застосовувалась для складання індексу 2014 р. з її попереднім варіантом 2006–2013 рр.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження оновленої методології складання Індексу конкурентоспроможності країн у галузі подорожей і туризму, аналіз рейтингу країн світу, складеного на її підставі, визначення місця України у рейтингу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світовий економічний форум кожні два роки звітує про проведені дослідження конкурентоспроможності країн у сфері подорожей і туризму. Звіт надає платформу і стратегічний інструмент бенчмаркінгу для бізнесу та урядів країн з розвитку сектору подорожей і туризму. За допомогою надання міжкраїнового аналізу та оцінки прогресу країн у конкурентоспроможності сектору, доповідь надає інформацію для стратегічних та інвестиційних рішень, пов'язаних з розвитком сектору подорожей і туризму. У звіті 2015 р. методика визначення індексу конкурентоспроможності країн у секторі подорожей і туризму зазнала значних змін. У той час як деякі з основних чинників конкурентоспроможності сектору залишаються незмінними, деякі інші фактори стають більш актуальними, а способи вимірювання, доступність і якість даних поліпшується. Це викликало необхідність удосконалення і еволюціонування методології розрахунку індексу.

Методика складання Індексу конкурентоспроможності подорожей і туризму 2006–2013 рр. ґрунтувалася на 79 показниках, згрупованих в 14 складових. Дані складові, в свою чергу, утворювали 3 субіндекси: «Регуляторна середа в туристичному секторі», «Середа та інфраструктура для бізнесу», а також «Людські, культурні та природні ресурси в секторі подорожей і туризму» (рис. 1).

Рис. 1. Складові індексу конкурентоспроможності країн у секторі подорожей і туризму 2006–2013 рр. [2]

Таким чином, для обчислення індексу конкурентоспроможності країн у секторі подорожей і туризму у 2006–2013 рр. застосовувались три субіндекси, які пропорціонально склалися з п'яти складових. Виключення становив субіндекс «Людські, культурні та природні ресурси в секторі подорожей і туризму» – складова «Зміна клімату» біла включена до індексу умовно, через обмеження і труднощі, пов'язані з вимірюванням різних аспектів цього явища та неможливістю розрахунку. Проте, було оголошено намір інтегрувати цю складову до методики в майбутньому при наявності доступності вірогідних даних.

На відміну від методики 2006–2013 рр. оновлена методика складання Індексу конкурентоспроможності сектору подорожей і туризму включає в себе чотири субіндекси, які ґрунтуються на 90 показниках, згрупованих у 14 складових (рис. 2), тоді як формула розрахунку кожного показника залишилась незмінною.

Отже, основу методології складають чотири субіндекси, які розраховані на основі 14 складових на підставі даних, отриманих за допомогою опитування понад 15 тис. керівників та лідерів туристичного бізнесу і кількісних даних з інших джерел [3, с. 29–30]:

1. Субіндекс «Сприятливе середовище» – відображає основні параметри, необхідні для роботи в країні, охоплює наступні складові:

- діловий клімат (12 індикаторів);
- безпека та охорона (5 індикаторів);
- здоров'я і гігієна (6 індикаторів);
- людські ресурси та ринок праці (9 індикаторів);
- стан інформаційно-комунікаційних технологій (8 індикаторів).

2. Субіндекс «Політика та сприятливі умови для сектору» – охоплює конкретні політики або стратегічні аспекти, які безпосередньо впливають на індустрію туризму та подорожей, а саме:

- пріоритезація в секторі (6 індикаторів);
- міжнародна відкритість (3 індикатора);
- цінова конкурентоспроможність (4 індикатора);
- екологічна стабільність (10 індикаторів).

3. Субіндекс «Інфраструктура» – фіксує доступність та якість інфраструктури економіки країни, охоплює складові:

- інфраструктура повітряного транспорту (6 індикаторів);

- наземна та портова інфраструктура (7 індикаторів);
  - інфраструктура туризму (4 індикатора).
4. Субіндекс «Природні та культурні ресурси» – відображає наявність природних та культурних ресурсів необхідних для розвитку туризму, включає складові:
- природні ресурси (5 індикаторів);
  - культурні ресурси і ділові поїздки (5 індикаторів).

Рис. 2. Складові Індексу конкурентоспроможності країн у секторі подорожей і туризму 2014 р. (адаптовано автором за даними [3])

Оцінки в балах присвоюється індикаторам в межах інтервалу від 1 до 7, причому оцінка «7» відповідає максимально можливій. Кожна із 14 складових розраховується як незважене середнє значення окремих змінних складових (індикаторів). Субіндекси, у свою чергу, розраховуються як незважене середнє відповідних складових.

За географічною ознакою усі країни рейтингу можна поділити на 5 регіонів: Європа, Америка, Азіатсько-Тихоокеанський регіон, Близький Схід і Північна Африка, Африка на південь від Сахари.

Шість країн європейського регіону домінують в рейтингу Топ-10, завдяки світовому класу обслуговування, інфраструктурі туризму, відмінних гігієнічних умов, і, зокрема, завдяки міжнародній відкритості та інтеграції. Серед країн американського регіону лідируючі позиції займають США (4-е місце) і Канада (10-е) йдуть Бразилія (28-е), Мексика (30-е) і Панама (34-е). Найбільш конкурентоспроможними країнами у сфері подорожей і туризму у Азіатсько-Тихоокеанському регіоні є: Австралія (7-е), Японія (9-е), Сінгапур (11-е), Гонконг (13-е) і Нова Зеландія (16-е). Об'єднані Арабські Емірати займають провідні позиції в рейтингу країн Близького Сходу і Північної Африки – 24-е місце, за ними слідує Катар (43-е), Бахрейн (60-е), Марокко (62-е) і Саудівська Аравія (64-е). Більшість країн у цьому регіоні мають перевагу у ціновій конкурентоспроможності, деякі з них мають значні досягнення у розвитку туристичної інфраструктурі в останні роки. П'ятірку провідних країн у рейтингу регіону Африка на південь від Сахари очолює Південна Африка (48-е), далі йдуть Сейшельські острови (54-е), Маврикій (56-е), Намібія (70-е) і Кенія (78-е). Багато країн в регіоні працюють щодо поліпшення політичної та візової відкритості, разом з тим, проблеми інфраструктури та санітарно-гігієнічні умови стримують потенціал сектора подорожей та туризму і виступають у якості каталізатора для розвитку.

До рейтингу 2014 рр. було включено 6 нових країн, які не було проаналізовано у попередньому звіті: Габон, Ангола, Туніс, Бутан, Лаос та М'янма. Разом з тим, 5 країн, досліджених у 2012 р. не увійшли до рейтингу через відсутність вірогідних даних, а саме Бенін, Боснія і Герцеговина, Бруней-Даруссалам, Еквадор і Україна. На 141 країну, охоплену дослідженням у звіті, припадає понад 98% світового ВВП.

У 2014 р. рейтинг країн світу за індексом конкурентоспроможності сектору подорожей і туризму

вперши очолила Іспанія, отримавши 5,21 бал з 7 можливих, тоді як лідер попередніх років – Швейцарія погіршила свій результат на 0,39 балів та опинилась на 6 місці. Суттєве покращення результатів продемонструвала Італія – піднявшись у рейтингу з 26 місця у 2012 р. на 8 у 2014 р. Своє положення також значно поліпшила Франція, піднявшись у рейтингу з 7 на 2 місце. Австрія – єдина країна з Топ-10 країн індексу рейтингу 2012 р., яка суттєво погіршила свої позиції, опустившись з 3 на 12 місце (табл. 1).

Таблиця 1

Топ-10 рейтингу країн за індексом конкурентоспроможності сектору подорожей і туризму*

Рейтинг '14	Країна	2006		2007		2008		2010		2012		2014	
		Рейтинг	Бал	Рейтинг	Бал	Рейтинг	Бал	Рейтинг	Бал	Рейтинг	Бал	Рейтинг	Бал
1	Іспанія	15	5,18	5	5,30	6	5,29	8	5,29	4	5,38	1	5,31
2	Франція	12	5,23	10	5,23	4	5,34	3	5,41	7	5,31	2	5,24
3	Німеччина	3	5,48	3	5,41	3	5,41	2	5,50	2	5,39	3	5,22
4	США	5	5,43	7	5,28	8	5,28	6	5,30	6	5,32	4	5,12
5	Великобританія	10	5,28	6	5,28	11	5,22	7	5,30	5	5,38	5	5,12
6	Швейцарія	1	5,66	1	5,63	1	5,68	1	5,68	1	5,66	6	4,99
7	Австралія	13	5,21	4	5,34	9	5,24	13	5,15	11	5,17	7	4,98
8	Італія	33	4,78	28	4,84	28	4,78	27	4,87	26	4,90	8	4,98
9	Японія	25	4,99	23	4,9	25	4,91	22	4,94	14	5,13	9	4,94
10	Канада	7	5,31	9	5,26	5	5,32	9	5,29	8	5,28	10	4,92
-	Україна	78	3,89	77	3,76	77	3,84	85	3,83	76	3,98	-	-

* складено автором за даними [4–7]

Порівняльний аналіз присутності країн, які займають лідируючі позиції рейтингу свідчить, що з 10 країн, які у 2006 р. очолювали рейтинг у 2014 р. залишилось 5 – Німеччина, США, Великобританія, Швейцарія та Канада, тоді як Австрія, Ісландія, Гонконг, Сінгапур та Люксембург поступово втратили свої позиції та залишили Топ-10 рейтингу.

Україна найкраще місце у рейтингу країн за індексом конкурентоспроможності сектору подорожей і туризму отримала у 2012 р. – 76 місце (3,98 балів), після істотного падіння рейтингу у 2010 р. У 2012 р. кількість іноземних громадян, які відвідали Україну та громадян України, які виїжджали за кордон була найбільшою за весь період складання рейтингу – 23012 тис. осіб та 21432 тис. осіб відповідно (рис. 3). Відновити позиції у світовому рейтингу до докризового рівня та поліпшити свій сукупний бал країна змогла в значній мірі саме завдяки складовим субіндексу «Людські, культурні та природні ресурси в секторі подорожей і туризму» та складовим, пов'язаним з показниками інфраструктури – авіатранспортної, наземної, туристичної. Разом з тим, держава не увійшла до рейтингу 2014 р. у зв'язку з неможливістю її включення через брак необхідних даних.

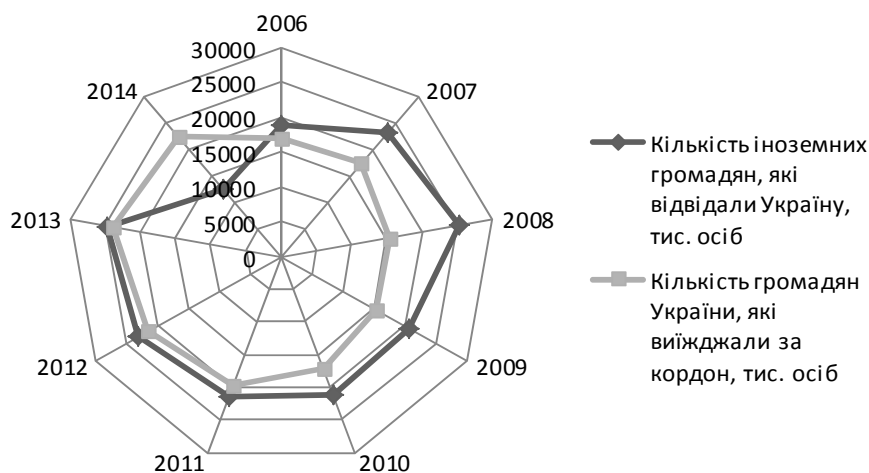

Рис. 3. Туристичні потоки в Україні у 2006–2014 рр. (складено автором за даними [8])

У порівнянні з 2012 р. у 2014 р. кількість іноземних громадян, які відвідали Україну, без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції, знизилась на 44,76%, а кількість громадян України, які виїжджали за кордон, збільшилась на 4,68%.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Індекс конкурентоспроможності країн у секторі подорожей і туризму являє собою унікальне джерело розуміння важливих якісних аспектів конкурентоспроможності туристичного сектору. Оновлена методика складання індексу згрупує 90 показників в 14 складових, які, в свою чергу, утворюють 4 субіндекса: «Сприятливе середовище», «Політика та сприятливі умови для сектора», «Інфраструктура» та «Природні та культурні ресурси». Рейтинг 2014 р., складений за визначеною методикою, очолила Іспанія, також у Топ-10 країн рейтингу увійшли Франція, Німеччина, США, Великобританія, Швейцарія, Австралія, Італія, Японія, Канада. Україна не була врахована при складанні рейтингу у зв'язку з неможливістю отримання необхідних достовірних даних, що викликано геополітичною напруженістю на території держави.

Подальші розробки у даному напрямі будуть спрямовані на більш глибокі та ґрунтовні дослідження конкурентоспроможності регіонів світу у галузі подорожей і туризму, визначення складових, які стримують та стимулюють зростання конкурентоспроможності туристичного сектору регіону.

Література

1. World Travel and Tourism Council [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://www.wttc.org>
2. Горіна Г.О. Конкурентоспроможність сектору подорожей і туризму України на міжнародному туристичному ринку / Г.О. Горіна // Проблеми і перспективи розвитку співробітництва между странами Юго-Восточной Европы в рамках Черноморского экономического сотрудничества и ГУАМ : сб. науч тр. – Винница : ДонНУ, 2014. – С. 64–67.
3. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www3.weforum.org/docs/TT15/WEF_Global_Travel&Tourism_Report_2015.pdf
4. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2013 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www3.weforum.org/docs/WEF_TT_Competitiveness_Report_2013.pdf
5. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.weforum.org/reports/travel-tourism-competitiveness-report-2011>
6. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.weforum.org/reports/travel-tourism-competitiveness-report-2009>
7. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www3.weforum.org/docs/WEF_TravelTourism_Competitiveness_Report_2007.pdf
8. Державний комітет статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>

References

1. World Travel and Tourism Council. URL: <http://www.wttc.org>
2. G. Gorina, "The travel and tourism competitiveness of Ukraine on the international tourism market", Problems and prospects of cooperation between countries of South-Eastern Europe within context of black sea economic cooperation and GUAM: Collection of Scientific Works, DonNU, Vinnytsya, 2014, pp. 64-67.
3. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2015. URL: http://www3.weforum.org/docs/TT15/WEF_Global_Travel & Tourism_Report_2015.pdf
4. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2013. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TT_Competitiveness_Report_2013.pdf
5. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2011. URL: <http://www.weforum.org/reports/travel-tourism-competitiveness-report-2011>
6. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2009. URL: <http://www.weforum.org/reports/travel-tourism-competitiveness-report-2009>
7. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2007. URL: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TravelTourism_Competitiveness_Report_2007.pdf
8. State Statistics Service of Ukraine. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>

Надійшла 10.08.2015; рецензент: д. е. н. Чернега О. Б.